

Η ΑΝΔΩΡΑ.

1 ΑΠΡΙΛΙΟΥ, 1857.

ΤΟΜΟΣ Η'.

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 169.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΟΣ.

—•••••

Α'.

Ἡ Ἑλλὰς ἐστὶν ἡ Γερμανία τῆς ἀρχαιότητος. εἰπέ ποτε ὁ ἀθάνατος ἱστοριογράφος τῆς Ῥώμης Γεώργιος Νισβούρος. Ὑπὸ τίνα ἐποψὴν ὀρεῖλομεν γὰρ ἐκλάθωμεν τὴν ἀξιωματικόν αὐτὴν ἀλλ' αἰνιγματώδη ταύτην ῥήτρην; τίνας τρόπων δυνάμεθα γὰρ μεθερμηνεύσωμεν τὰς ὀλίγας μὲν, ἀλλὰ τὰ μάλιστα ἐμφαντικὰς ταύτας λέξεις αἱ, ἐν στιγμῇ ἀκράτου ἐνθουσιασμοῦ, ἔγραψεν ὁ φιλέλλην ἱστορικός, ὁ ἐκσπρίως ἀποκαλέσας ἐαυτὸν φιλολόγον; Ὁ Ἐρβστιος, διάσημος καθηγητὴς ἐν τῇ πρωτεύουσῃ τῆς Σαξωνίας, εἰς τὴν περὶ κλασικῆς ἀρχαιολογίας πραγματείαν του, ἐλαμβάνει τὴν ῥῆσιν τοῦ Νισβούρου ὑπὸ πολιτικὴν καὶ ἐθνολογικὴν μᾶλλον ἢ ὑπὸ φιλολογικὴν θεωρίαν. Παιρᾶται λοιπὸν ὁ καλὸς οὗτος

Ἐρβστιος γὰρ παραλληλίσῃ τὴν πολιτικὴν τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν κρατῶν πρὸς τὴν πολιτικὴν τῆς ἐνεστῶσας Γερμανίας· παραβάλλει τὴν Αὔστρίαν πρὸς τὴν Σπάρτην, τὴν Πρωσσίαν πρὸς τὰς Ἀθήνας, τὴν ἱστορικὴν ἀγωγὴν τῆς Βαυαρίας πρὸς τὴν τοῦ Ἀργεῦς, τοὺς χρόνους τῆς μεταρρυθμίσεως πρὸς τὰ δεινοπαθήματα τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, τὴν πολιτικὴν τῆς Ῥωσσίας πρὸς τὴν τοῦ Φιλίππου, βασιλέως τῆς Μακεδονίας. Ὡς ὁ Φίλιππος ὑπέταξε τὴν Θισσαλίαν διὰ τοῦ δόλου καὶ τῆς δυνάμεως, ἵνα εὐχερέστερον κυριαρχήσῃ ἀπέναντι τῆς Ἑλλάδος, οὕτω (λέγει ὁ μνησθεὶς συγγραφεὺς) καὶ ἡ Ῥωσσία, κατανικήσασα τὴν ἐνικὰ ἀριστοκρατικῆς ἀναρχίας ἐκτεθλημένην Πολωνίαν, ἀπειλεῖ, ὡς ὅρις ἐχθρὸς, σύμπασαν τὴν Γερμανικὴν Ὀμοσπονδίαν. Ἡ τελευταία αὕτη παραβολή, ἀποκύημα οὖσα ἰδανικοῦ δόλου, φαίνεται ἡμῖν οὐχὶ μόνον ἄσκοπος ἀλλὰ καὶ ἄδικος, καὶ δὴ ἐσμέν βέβαιοι ὅτι καὶ ὁ Νισβούρος αὐτὸς, ὁ διάπυρος θιασώτης τοῦ μεγαλουργοῦ Στάϊν διατελέσας, οὐδαμῶς ἠθέλην ἐπιδοκιμάσαι αὐτήν. Ἐπιλήσθη ἄρα ὁ Ἐρβστιος τῶν γεγονότων τοῦ 1813, τῆς δολοφονίας τοῦ Κοτσεβοῦ, καὶ τῶν κατὰ διωγμῶν οὗς ὑπέστη

ὁ ὑπὲρ τῆς γερμανικῆς ἐλευθερίας μοχθήσας Ἀλέξανδρος Στούρζας;

Ἀλλ' ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι ὁ Νιεβσῦρος οὕτω πως ἀπορθεγγόμενος, ἐβουλήθη μόνον νὰ ἐκφράσῃ ἐν πομπῶδαι φράσει τὴν ἐπιστημονικὴν καὶ φιλολογικὴν σπουδαιότητα τῆς πατρίδος του καὶ ὡς ἐκ τούτου οὐδένα πολιτικὸν παράλληλισμὸν ὑπηνίττετο. Ἀκριβέστερα ἴσως ἤθελεν ἀποβῆ ἡ ῥῆσις ἀντιστρόφως ἐκφραζομένη. Ἀν ἔλεγε ὅτι ἡ Γερμανία ἐστὶν ἡ Ἑλλάς τῶν νεωτέρων χρόνων, τὸ ἀπόφθεγμα ἤθελεν εἶσθαι ἐν μέρει δικαιολογητόν, διότι, πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν, οὐδὲν ἔθνος συνωκειώθη τοσούτον πρὸς τὴν ἀπαράμιλλον ἑλληνικὴν εὐφυΐαν ὅσον τὸ γερμανικόν· οὐδὲν ἔθνος ἐνόησε καὶ ὑπεμνημάτισε τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα μετὰ τοιαύτης σοφίας καὶ περινοίας μεθ' οἷας καὶ ἐπιστημονικῆς κανονικότητος. Τίς διεπραγματεύθη περὶ τοῦ πολιτικοῦ μέρους τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος ἐμβριθέστερον τοῦ Αὐγούστου Βοικχίου; Τίς ἀνεδίφνησε τοὺς Ἑλληνας συγγραφεῖς φιλοσοφικώτερον τοῦ Α. Οὐολφίου, κριτικώτερον τοῦ Γ. Ἑρμάννου καὶ ἐπιστημονικώτερον τοῦ Ο. Μυλλέρου; Τίς ἀνέπτυξε τὸ συμβολικὸν πνεῦμα τῆς ἑλληνικῆς μυθολογίας σαφέστερον τοῦ Φ. Κρεϋζέρου, ἢ εἰσέδυσεν εἰς τὰ μυστήρια τῆς ἑλληνικῆς θεοσκείας εὐτολμώτερον τοῦ Α. Λοβεκίου; Βεβίως οὐδαίς· διὸ καὶ οὐχὶ ἀδίκως δυνάμεθα νὰ ἀξιῶσωμεν ὅτι ἡ Γερμανία ἐστὶν ἡ Ἑλλάς τῶν νεωτέρων χρόνων. Ἀλλ' ὁ ζῆλος οὗτος ὁ πρὸς ἐντελῆ κατὰληψιν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος καταβιβλάμενος, διατελεῖ ἄρά γε ἐτι καὶ σήμερον ἀκμαῖος καὶ ἀειθαλής ἢ ἡλαττώθη κατὰ τι; Νεώτεροί τινες γερμανοὶ φιλόλογοι ἐν οἷς ὁ Ἑρβστιος καὶ ὁ Bernhardy (1) ἀξιοῦσιν ὅτι ὁ χρυσοῦς αἰὼν τῆς φιλολογικῆς ἐπιστήμης παρῆλθεν ἤδη, καὶ ὅτι ἐν Γερμανίᾳ ἡ μελέτη τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος δὲν προάγεται πλέον μετὰ τοῦ φλεγμαίνοντος ἐκείνου ἐνθουσιασμοῦ ὅστις ἐπακράτει πρὸ τριάκοντα καὶ ἐπέκεινεν ἐτῶν. Ὁ Κ. Bernhardy ἐννοεῖ ἴσως ὅτι ἐφυλάχθη ὁ ζῆλος ὁ περὶ τὴν ἐκδοσιν τῶν ἑλλήνων συγγραφέων μετὰ λατινικῶν σημειώσεων· διότι ἄλλως πως δὲν παρδεχόμεθα τὴν θεωρίαν του. Εἶναι ἀναντιβῆτον ὅτι τὸ γερμανικὸν πνεῦμα ἔλαβεν ἐσχάτως τροπὴν τινὰ ἐπὶ τὸ ῥωμαντικώτερον, δὲν ἐπαταῖ ὁμως ἐκ τούτου ὅτι ἡ κλασικὴ φιλολογία παρημελήθη. Ἀν ὑπάρχουσιν Auerbach καὶ Arndt, ὑπάρχουσιν ὁμως καὶ Κούρτιοι καὶ Λύγκεροι· τολμῶμεν μάλιστα εἰπεῖν ὅτι λυσιτελέστερόν ἐστιν νὰ ἐγκύπτῃ τις εἰς τὴν ἔρευναν καὶ τὴν διασάφησιν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς πολιτείας καὶ ἱστορίας, ἢ νὰ διορθοῖ ἄνευ κριτικῆς ἐπιστημοσύνης τὰ χωρία τῶν ἑλλήνων συγγραφέων, νὰ ὁμολογῇ τὸν Οὐράριον τοῦ Σιμωνίδου, ὡς κλασικὸν ἀριστούργημα διότι εὐρίσκει παρ' αὐτῷ περιδομβοῦσαν τὴν φρασεολογίαν καὶ νὰ διατείνηται ὅτι τὸ κατ' ἐμὴν ἰδέαν τυγχάνει ἡ ἀρελεστάτη τῶν ἑλληνικῶν ἐκφράσεων.

(1) Ἑλλ. Φιλολογ. τῆμ. 2, ἐν τῇ εἰσαγ.

Καὶ τῶντι, ἅμα ἀκροθιγῶς ἐξετάτῃ τις τὴν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἐπισυμβῆσαν πνευματικὴν μεταρρύθμισιν ἐν Γερμανίᾳ, καὶ πάντως ὁμολογήσει ὅτι καὶ ἡ σπουδὴ τῆς κλασικῆς φιλολογίας εἰσῆλθεν εἰς νέον στάδιον, εὐρύτερον καὶ κανονικώτερον ἢ πρότερον. Ἀν ἐπὶ Ἑμστερουσίῳ καὶ Βυλκενσίῳ, οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς, διεξερευνῶντο κυρίως ὑπὸ γερμαντολογικὴν καὶ λεξικὴν ἔποψιν, ἂν ἐπὶ Ἑρμάννου ἡ κριτικὴ ἀπέβλεπε τὰς ἀρχὰς τῆς Ὀλλανδικῆς σχολῆς, σήμερον ὁμως ἡ κριτικὴ, παραιτηθεῖσα τῆς περὶ τὸ καίμενον τοῦ συγγραφέως ἀποκλειστικότητος, λημβάνει γενικώτερον καὶ πραγματικώτερον τύπον καὶ προσπαθεῖ ἵνα, διὰ τῆς συγκριτικῆς ἐξερευνήσεως τῶν συγγραφέων διευκρινήσῃ ὅσον ἐνεστί δυσελίktους τινὰς ἐποχὰς τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας, συμβιβάσῃ τὰς ἀπαντωμένους διαφορὰς, προσεγγίσῃ τὰς διεστῶτας χρονολογίας καὶ παγιάσῃ τὴν κατὰ τινὰς ἱστορικὰς φάσεις μετέωρον ἀναφαινομένην ἡμῖν ἀρχαιότητα.

Λυπηρὸν τῶντι ὅτι οὐδεὶς ἐκ τῶν ἡμετέρων λογίων δὲν ἐπιχειρεῖ ὡς ὁ Saint-René-Taillandier ἐν τῇ Ἐπιθεωρήσει τῶν δύο Κόσμων, νὰ διακαινοῖ ἐκ διαλειμμάτων εἰς τὸ φιλόμουσον τῆς Ἑλλάδος δημόσιον περίληψιν τινὰ τοῦλάχιστον τῶν κατὰ καιροῦς ἐν Γερμανίᾳ ἐκδιδόμενων συγγραμμάτων, ἅτινα ἀφορῶσι τὴν πάτριον δόξαν καὶ εὐκλειαν, ἐνῷ ἐξ ἐναντίας πολλοὶ τῶν ἐν Γερμανίᾳ σοφῶν, ὡς ὁ Kind, ὁ Ellisen, ὁ Mullach (1) ἐνασμενίζοντες εἰς τὴν πνευματικὴν πρόοδον τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος, καταγίνονται ἀνενδότης εἰς τὴν μελέτην τῆς ἀναγεννωμένης ἡμῶν φιλολογίας, καὶ εὐμενέστατα ὑπὲρ ἡμῶν ἀποφαίνονται (2). Τίς λ. χ. ἐποίησάτο

(1) Ὁ σιειάσμιος οὗτος καθολικὴς ἐξέδωκε πρὸ τινῶν ἐβδομάδων ἐν Βερολίνῳ πράγματιαν περὶ τῆς ἱστορικῆς ἀναπτύξεως τῆς καθολικουμένης ἡμῶν γλώσσης. Ὡς μὴ ἀναγνώσαντες εἰσέτι τὴν πραγματείαν τοῦ K. Mullach, παραιτοῦμαι πάσης ἐπ' αὐτῆς ἐπικρίσεως, καίτοι πόναίμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι ὁ συγγραφεὺς, γνωστὸς ἡμῖν ἐκ τῶν προηγουμένων διατριβῶν του, δὲν ἀπέτυχεν ὁλοσχερῶς.

(2) Ὁ K. Schmidt-Weissenfels κατεχώρισε κατ' αὐτὰς εἰς τινὰ φιλολογικὴν ἐφημερίδα τοῦ Βερολίνου (Magasin für die Literatur des Auslands) περίεργον ἄρθρον περὶ τῆς « νεοελληνικῆς φιλολογίας », ἐξ οὗ ἀσμένως ἀποσπῶμεν τὰ ἐκόμενα.

« Ἐκαστος ἐνθυμεῖται ὑπόσιν ζωρὴν συμπάσαις προσκάλει σε πικταχοῦ τῆς οἰκουμένης, ἡ εἰμαρμένη τῆς κατὰ τὸ 1821 ἀγωνιζομένης Ἑλλάδος. Ὁ ἀγὼν τῶν ἑλλήνων ἐθεωρεῖτο τότε ὡς ἰσχυρὰ ἐπίκλησις εἰς τὴν ἀξιοπρέπειαν τῆς ἀνθρωπότητος, ὡς πόλεμος πολιτισμοῦ κατὰ τῆς βερβρότητος. Οὐδόλως προτιθέμεθα νὰ ἐπιχειρήσωμεν ἐταῦθα παράλληλισμὸν τινὰ μεταξὺ τῆς τότε καὶ τῆς ἐνεστάσης ἐποχῆς, ἢ μεταξὺ τοῦ λεγομένου πολέμου τοῦ πολιτισμοῦ κατὰ τῆς βερβρότητος τῶν τότε καὶ τῶν σημερινῶν χρόνων· οὐδὲ ἐρωτῶμεν ἂν οἱ νεώτεροι Ἕλληνες ἐφάνησαν ἀντάξιοι τῶν προγόνων αὐτῶν καὶ τῆς ὑπηρεσίας ἣν παρέσχον αὐτοῖς πρὸ τραυνοτασίας σύμπας ὁ πεπολιτισμένος κόσμος. . . . Οὐδὲν ἐστὶν ὁ βίος ἄνευ θανάτου! Τὸ δόγμα τοῦτο τῆς χριστιανικῆς φιλοσοφίας ἐφαρμόζεται ἐξαίρετως εἰς τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος· διότι ὁ μὲν βίος τοῦ ἔθνους τούτου ἀρχαῖα διὰ τοῦ μαρτυρίου, ἡ δὲ ἀναγέννησις του, κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ ἐνταφιασμοῦ του. Καὶ πραγματικῶς, ἡ Ἑλλάς, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος

ποτε μνείαν τῆς ἑλληνικῆς μυθολογίας τοῦ Πρῆλλε-
ρου, τῆς ἀρχαιολογίας τοῦ Σχοιμάννου, τῆς ῥωμαϊκῆς
ιστορίας τοῦ Μουσήνου, τῆς ἑλληνικῆς ιστορίας τοῦ
Δυγκέρου, τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας τοῦ Ζελλέρου
καὶ τῶν ἄλλων σπουδαίων συγγραμμάτων ἅτινα
ἀπὸ τοῦ 1855 ἐδημοσιεύθησαν; Τίς ἀνέφερε ποτε
περὶ τῶν ἱστορικῶν ἔργων τοῦ Γερβίνου καὶ τοῦ
Εἰσλέρου, τῶν δύο τούτων περικλεῶν μαθητῶν
τοῦ Σχλοσσέρου, ἢ περὶ τῆς ἀντικειμενικῆς λεγομέ-
νης σχολῆς τοῦ πρυτάνεως τῶν Γερμανῶν ἱστοριο-
γράφου Λεοπόλδου Ρυχτίου;

Μεταξὺ τῶν συγγραμμάτων ὧν ἐμνήσθημεν ἀνω-
τέρως τὴν πρώτην θέσιν κατέχει βεβαίως ὁ σοφὸς
τῆς Ἀλλεῖς καθηγητῆς Μαξιμιλιανὸς Δύγκερος, εἰς
τῶν δοκιμωτέρων ἱστοριογράφων καὶ πολιτικῶν τῆς
Γερμανίας. Ὁ βίος τοῦ Δυγκέρου συνδύζεται πρὸς
πολιτικά τινα συμβάντα καθ' ἃ ἐπέδειξεν αἰετοῦ
ἀκρίβειαν καὶ διάπυρον φιλοπατρίαν· κατὰ τὴν ἐθνο-
συνέλευσιν τοῦ Φραγκορροτίου, ὁ Δύγκερος ἀντα-
προσώπευε τὴν πόλιν τῆς Ἀλλεῖς καὶ ἐκάθητο ἐπὶ
τῶν θρονίων τοῦ δεξιοῦ κέντρου ἢ μάλλον ἀνέκεν
εἰς τὴν μερίδα τῶν μετριοπαθῶς ἐλευθεριαζόντων.
Ἐκαστος ἐνθυμεῖται τὰς περιχαρεῖς μὲν ἄλλ' ἀπο-
φράδας ἐκείνας ἡμέρας τοῦ 1848 καθ' ἃς καὶ ἡ
Γερμανία αὐτὴ ὑπέκρουσε εἰς τὸ γενικὸν τότε σύν-
θημα ἀνηγέρθη ἐμπλεως ἐλπίδων οὐχὶ βεβαίως ἵνα
ἀποκτείνῃ ἀμειλίχτους τυράννους ἀλλ' ἵνα ἐπανα-
γάγῃ ἐν τοῖς κόλποις αὐτῆς τὸν ἕνα καὶ ἀδιαίρετον
ἐκείνων δεσμὸν ὃν καὶ ἡμεῖς, καίτοι ὑπὸ διάφορον
ἔποψιν, προδοκῶμεν καὶ ὃν μετὰ θαυμασίας βρα-
χυλογίας περιέγραψεν ἡ ἀμίμητος τοῦ Σταγειρίτου
χεὶρ (1). Ἀλλ' αἱ διακεῖναι αὐταὶ ἐλπίδες ἀπέθη-
σαν μάταιαι, διό καὶ ἡ Γερμανία ἐδέχθη νὰ μένῃ
πάλιν τυπικῶς ἂν ὄχι πνευματικῶς διακεχωρισμένη.
Ἡ πολιτικὴ δραστηριότης τοῦ Δυγκέρου ἀνέλαμψεν
ἐξαιρέτως κατὰ τὸν ἀγῶνα τοῦ 1850. Τὸ ἐθνικὸν
κίνημα τῶν γερμανικῶν ἐπαρχιῶν τῆς Δανίας, παρ-
ήγαγε κατ' ἀρχὰς πολλὰς περὶ αἰτίας ἐκδόσεως
προσδοκίας· οὐδεὶς ἴσως εἰργάσθη τοσοῦτον πρὸς
τὴν αἰσίαν ἐκδοσιν τῆς μονομεροῦς ἐκείνης ἐπανα-
στάσεως ὅσον ὁ Δύγκερος ὅστις καὶ ἐταιρίως ὑπὲρ
αὐτῆς καθίδρυσε, καὶ χρηματικὸν ἐρανισμόν ἐπε-
χείρησε καὶ εἰς ἀνδρῶν στρατολογίας τὰ μάλιστα
συνέτεινεν· ἀλλ' ἄλλα μὲν βουλὰν ἀνθρώπων,
ἄλλα δὲ θεὸς κελεύει· αἱ σφαῖραι τῶν Δανῶν κατ-
έφερον ἤδη τὸ θανατηφόρον τραῦμα ἐν τῇ μάχῃ
τῆς Φριδερίκας.

Ἐκ τῶν πολιτικῶν πονημάτων τοῦ Δυγκέρου ἀ-

αἰῶνος, εἰς οὐδὲν ἄλλο ἐχρησίμευσεν εἰμὴ εἰς τὸ νὰ ἐπισύρῃ μα-
κροῦν ἐνδοξοὺς ποιητὰς καὶ ἱστοριογράφους, ἐκείνους μὲν ἐρχομέ-
νους παρ' αὐτῇ ἵνα ποιῶσιν ἐλεγεία, τούτους δὲ ἵνα χύνωσι δά-
κρυα ἐπὶ τῶν ἱεραιῶν τῆς αἰτίας, κατὰ πᾶν βῆμα τοῦ εὐλαβοῦς
ἔθνους, ἀνιέδιδον μαλαγχολικὸν ἀπῆχμα, — καί, ἢ Ἑλλάς δὲν
ὑπῆρχεν! Ἀλλ' ἰδοὺ ὡς ἐκ θαύματος, ἡ κλαγγὴ τῶν ὅπλων, ἡ
ὑψίμα αὐτῇ ratio τῶν μεγάλων λαῶν, ἀνήγγειλεν εἰς τὴν Εὐρώ-
πην ὅτι τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἐκινήθη τέλος ὑπὸ τὸν ἀνθρώπιν τά-
πτον ὅστις ἐκάλυπτεν αὐτό!

(1) Ἀριστοτ. Πολιτ. Ζ', β, 1.

ἱστορημείωτον πρὸ πάντων τυγχάνει τὸ περὶ ἐξωτε-
ρικῆς πολιτικῆς, ἐκδοθὲν ἐν Βερολίῳ κατὰ τὸ
1851· ἔπονται δὲ κατὰ δεύτερον λόγον ἡ βιογρα-
φία τοῦ περιωνύμου Ε. Γάγγερν (1851), ἡ ἱστορία
τῆς γερμανικῆς ἐθνοσυνελεύσεως (1849) καὶ ἡ κρί-
σις τῆς μεταρρυθμίσεως (1846). Ἐκ δὲ τῶν ἱστο-
ρικῶν ἔργων του, τὸ σπουδαιότερον καὶ ἐμβριθέστε-
ρόν ἐστιν ἀδιφύλακτικῶς ἡ ἱστορία τῆς Ἀρχαιό-
τητος (1852—1856) ἥ ἐξεδόθησαν μέχρι τοῦδε
τρὶς τόμοι ἐξ ὧν ὁ τελευταῖος, δημοσιευθεὶς πρὸ
τινῶν μηνῶν, περιέχει τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ
ἔθνους ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς
πρώτης συγκρούσεως τοῦ δημοκρατικοῦ κατὰ τοῦ
ἀριστοκρατικοῦ στοιχείου (630. π. χ.) Πεισθηότες
ὅτι ἡ περίληψις τοῦ ἀξιολόγου τούτου συγγραμμά-
τος, δὲν θέλει ἀποβῇ καθόλου ἀλυσιτελῆς, ἐπιχει-
ροῦμεν αὐτήν, ὅσον οἷόν τε ἐπὶ τὸ γενικώτερον,
καὶ τοὶ συναισθινόμεθα τὰς περὶ τὸ σπουδαῖον τοῦτο
ἀντικείμενον ἀθηνεῖς ἡμῶν δυνάμεις· λέγοντες δὲ
γενικώτερον, ἐννοοῦμεν ὅτι δὲν θέλομεν περιορι-
σθῇ ἐντὸς τοῦ κύκλου ἀπλῆς τινος περιλήψεως,
ἀλλὰ καὶ προσεπιφέρει ἐν οἰκείῳ τόπῳ συμπληρω-
ματικάς τινας παρατηρήσεις, ἐρχνιζόμενοι αὐτὰς
ἐκ τῶν ἐσχάτως περὶ ἑλληνικῆς ιστορίας καὶ φιλο-
λογίας συγγραψάντων.

B.

Ποικίλλων, ἐν πρώτοις, διὰ συντόμου καὶ ποιη-
τικῆς μάλλον ἢ δι' ἀπλῆς ἀφηγήσεως τὴν χωρογρα-
φικὴν ἔποψιν τῆς μεγάλης χειρτονήσου ἥτις ἀποτε-
λεῖ τὴν νοτιανατολικὴν ἄκρην τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἡπεί-
ρου, ὁ Δύγκερος ἀρχεται κατόπιν εὐρύτερον γεω-
γραφῶν καὶ οἶονεῖ ἐντροφῶν εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ
τε κλίματος καὶ τοῦ φυσικοῦ σχηματισμοῦ τῆς κυ-
ρίας Ἑλλάδος, περὶ ὧν ἀποραίνεται ὡς ἀκολουθῶς·

« Τὸ κλίμα τῆς χώρας ταύτης (τῆς Ἑλλάδος)
παρχλλάσσει σχεδὸν ὁλοσχερῶς κατὰ τὰς διαφόρους
τοποθεσίας· διὰ τῶν ποικίλων σχηματισμῶν τοῦ
ἐδάφους καὶ τῆς διεκδύσεως τῶν ὁρέων τροπολο-
γούμενον, ἀναδίδει, ἐπὶ μὲν ὑψωμάτων, ψυχρὸν καὶ
ψαθυρὸν ἀέρα, ἐπὶ δὲ συγκεκριμένων καθέσεων
πνιγερὸν θάλαρος, ὅπερ κατὰ τὰ ἀνατολικά παρά-
λια πραῦνεται ὑπὸ τῶν καθ' ἐκάστην πρωΐαν τε
καὶ ἐσπέρας ἐκ τῆς θαλάσσης ἐπιπνεόντων ἀνέμων.
Καὶ τὸ μὲν θέρος ἐλλείπει σχεδὸν καθόλου ἢ βροχὴ
ἢ ἐν μέρει ἀνὰ πληροῦσιν οἱ αἰφνιδίως καὶ βιαίως ἐ-
περχόμενοι ὑετοί· τὰ δ' ἔαρ καὶ τὸ φθινόπωρον ἐπιφέ-
ρουσιν ὄμβρους πλουσιοπρόχους καὶ πάνυ διαρκεῖς.

« Ἡ γῆ τῆς Ἑλλάδος δὲν εἶναι ἰδίως πεπροι-
κισμένη ὑπὸ τῆς φύσεως· τὰ ὄρη τῆς περιεῖχον ὀ-
λίγους ὄρυκτοὺς θησαυρούς. Χαλκὸς ἐνυπῆρχεν εἰς
τὰ ὄρη τῆς Εὐβοίας, ἀργυρὸς εἰς τὴν νότιον ἄκρην
τῆς Ἀττικῆς, καὶ σίδηρος εἰς τὸν Τζούγετον· ἀλλ'
αἱ μεταλλικαὶ αὐταὶ φλέβες δὲν ἦσαν πολὺ εὐπο-
ροὶ, ὀλίγαι δὲ ἐξ αὐτῶν φρίνονται ὅτι ἠνεώχθησαν
πρωίμως. Τὰ ὑψώματα ἦσαν ἐν γένει σύνδεσδρα καὶ
παρέσχον ἀφθόνους νομάς. Ἐν Ἑλλάδι ἡ μὲν κτη-

νοτροφία ἀπέλαυε παντός, ὅτι ἡ φύσις ἐδίδεν, ἡ δὲ ἀμπελοργία, πολυκρίθμων καὶ περικαλλῶν ξυστῶν ὀρεινῶν· ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν γεωργίαν, ὀλίγαι ὑπάρχον πεδιάδες ἐπιτῆδαισι εἰς καλλιέργειαν. Ἐκ τῶν ποταμῶν τῆς Ἑλλάδος ὀλίγοι μόνον ἔχουσι ῥεύμα τοσοῦτον ὀρμητικὸν ὥστε νὰ ἐκκλύζωσιν ἀνωθεν τῶν βράχων καὶ νὰ καρπίζωσι τὰς κοιλάδας. Ὁ Πηνειὸς μόνον ἐν Θεσσαλίᾳ, ὁ Ἀλφειὸς εἰς τὴν παρὰ τὸ στόμιον αὐτοῦ γῶραν, καὶ ὁ Πάμισος ἐν Μεσσηνίᾳ προσήνεγκεν εἰς τὰς περιδρεχομένας παρ' αὐτῶν κάτω χώρας τοιοῦτον εἶδος ὑπηρεσίας. Χείρων ἐστὶ τῆς ἀφορίας ἢ ἡ λευκοδρία ἣτις συνέβαινε καθ' ἑκάστην θέρος. Οἱ ἐκ τῶν ὀρέων κατερχόμενοι ῥύακες, αἵτινες ἀρδεύουσι τὰς πλείστας τῶν Ἑλληνικῶν κοιλάδων, ὅσον ὀρμητικῶς καὶ ἂν ῥέωσι τὸ ἔαρ καὶ τὸ φθινόπωρον, οὐχ' ἦπτον γίνονται τὸ θέρος κατὰξήροι, αἱ κρήναι ἀπομακρύνονται, οἱ λευκῶνες περικαλύπτονται, καὶ ἡ τιτανώδης γῆ προάγει τὸν καύσωνα. Ἐκεῖ ἐνθα τὸ ὕδωρ ῥέει ἀρθρονώτερον τοῦτέστι πρὸς τὸ ἡμῖς δυτικὸν μέρος, καὶ εἰς τὰς στενωπὰς κυλινδούμενας κοιλάδας, τὸ ἑδάφος δὲν ἐπιδέχεται καλλιέργειαν· ἐξ ἐναντίας, κατὰ τὸ ἡμῖς ἀνατολικὸν μέρος, ἐνθα κεῖνται αἱ μεγάλαι πεδιάδες, ἐλλείπει τὸ ὕδωρ, ὅπερ ὁμῶς ἀνεπλήρουν ἐνταχοῦ αἱ ὑπὸ τῶν καταλειβομένων χειμάρρων σχηματιζόμεναι λίμναι. Οὕτως, ἡ Θεσσαλία, ἐκτὸς τῶν περὶ Πηνειὸν χωρῶν, ἐκέκτετο καὶ ἄλλους καρπίμους τόπους, κειμένους πρὸς δυσμὰς τῆς Ὀσσης καὶ τοῦ Πηλίου καὶ κύκλῳ τῆς Νεσσωνίδος καὶ Βοιωτίδος· ἡ δὲ θαυμαζομένη περὶ τὸν σέτον εὐφορία τοῦ νοτίου τμήματος τῆς Βοιωτίας ὀρεῖσται εἰς τὰ ὕδατα τῆς Κωπαιτίδος καὶ Ὑλίας, αἵτινες συσσωρεύονται εἰς τὰς κοιλάδας μὴ δυνάμενα νὰ ἐκβάλωσιν εἰς τὴν θάλασσαν διὰ τῆς Κυνριίδος καὶ τοῦ Μυκκλήτσου οἵτινες στεφανοῦσι τὴν Βοιωτικὴν παρὰ τὰ παράλια.

Ἡ διάπλασις τῶν ἑλληνικῶν παραλίων ἦν ἀληθῶς παράδοξος· οὐχὶ μόνον ἡ πρὸς ἀνατολὰς χώρα ἔξέχει τῆς θαλάσσης εἰς ποικίλας ἀκρας, ἀλλὰ καὶ ἡ θάλασσα αὐτὴ εἰσελαύνει διὰ βαθύων κόλπων εἰς τὴν γῆν καὶ προβάλλει μέχρι τῶν ὑπορείων. Ὁ κόλπος τῶν Παγασσῶν, ὁ τοῦ Ἀργους, ὁ τῆς Λακωνικῆς καὶ Μεσσηνίας πρὸς δυσμὰς, ὁ μέγας καὶ βαθύς τοῦ Κορίνθου, καὶ ὁ Ἀμβρακικός, ἀποτελοῦσι πάντες πληθύν τινα συγκεκλεισμένων καὶ μεσιγαλίων, οὕτως εἰπεῖν, λεκηνῶν, ἀσφαλῶν ὁρμῶν καὶ θαλασσίων συγκοινωνιῶν. Οὕτως, αἱ πλείσται τῶν ἐπαρχιῶν ἠδύναντο νὰ συγκοινωνῶσι πρὸς ἀλλήλας πολὺ εὐκολώτερον διὰ θαλάσσης ἢ διὰ ξηρᾶς.

» Πρὸς βορρᾶν ὠρίζετο ἡ Ἑλλὰς ὑπὸ ὑψηλῶν ὄρεων καὶ διατέμεντο ὑπὸ τοῦ Αἴμου ἀπὸ πάσης κατὰ ξηρὰν συγκοινωνίας. Πρὸς δυσμὰς, παρίστα μέχρι τοῦ μυχοῦ τῆς Ἀμβρακίας καὶ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, εὐθύγραμμον καὶ σκοπελωδὲς ἐπὶ τὸ πλεῖστον παραλίον. Οἱ καλλίτεροι τῶν νομῶν πρὸς δὲ καὶ οἱ ἀσφαλέτεροι τῶν λιμένων καὶ κόλπων τῆς, ἔκειντο πρὸς ἀνατολὰς ἀπὸθεν σειρὰ νήσων, ὡς παρχαστάδες γεφύρας, ἦγον ἐπὶ τοὺς αἰγι-

αλοὺς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἄν διὰ τῶν λιμένων καὶ τῶν νήσων τούτων, ἡ Ἑλλὰς ἦν ἀπ' ἐνὸς ἡνεωγμένη εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ εἰς τὸν ἀρχαῖον αὐτῆς πολιτισμὸν οὐδὲν ἦπτον, ἐστρέφετο ἀπ' ἐτέρου καὶ εἰς τὸ Αἰγῆον πέλαγος, ὡς εἰς τὴν φυσικὴν παλαίστραν τῆς ἀναπτύξεώς της·.

Παραβάλλων κατόπιν τὴν φυσικὴν διάπλασιν τῆς Ἀνατολῆς πρὸς τὴν τῆς Ἑλλάδος, ὁ συγγραφεὺς ἐπιφέρει τὰ ἐπόμενα·

» Ἐς ἐν τῇ Ἀνατολῇ εἴρομεν τὸν βίον τὰ μέγιστα ἀνεπτυγμένον ἐκεῖ ἐνθα ἡ θάλασσα καὶ τὰ ὄρη προσήγγιζον ἀλλήλοις, παραδείγματος χάριν, εἰς τὰ παράλια τῶν Φοινίκων ὁπισθεν τῶν ὁποίων ἀνυψοῦντο τὰ ὄρη τοῦ Ἰσραὴλ, οὕτω καὶ ἐν Ἑλλάδι εὐρίσκαμεν τὰς ἀκτὰς τῆς Συρίας, ἐν μέσῳ ὁμῶς τῆς θαλάσσης τεθειμένας. Αἱ αὐταὶ βιοτικαὶ σχέσεις, τὰ αὐτὰ ὄρη, ἡ αὐτὴ θάλασσα, ἀλλὰ ταῦτα πάντα ὑπὸ ἀνώτερον μέτρον. Ὁ οὐρανὸς ἐστὶν ἦπτον θλιπτικὸς, ἡ ποικιλία τοῦ ἐδάφους ἐστὶ μεγάλητέρα, αἱ ἀτομικαὶ διαμορφώσεις εἰσὶν ἐν Ἑλλάδι πολυαριθμότεραι προσέτι δὲ καὶ ὀριστικώτερον χαρακτηριστικαί. . . . Ἡ Ἑλλὰς δὲν ἐμορφώθη διὰ τῶν γιγνταίων καὶ μονομόρφων σχηματισμῶν τοῦ ἐδάφους, ὡς τὰ ἀρχαῖα πεπολιτισμένα κράτη τῆς Ἀνατολῆς. Παρὰ τοὺς ἐπχυροὺς ῥοὺς στερεῖται τῆς ἀσθονίας καὶ παγκαρπίας τῶν περὶ τὸν Νεῖλον, Εὐφράτην καὶ Γάγγην χωρῶν· στερεῖται ἐπὶ τῶν κρατερῶν ἐκείνων ἀντιθέσεων, αἵτινες ἐν Ἀραβίᾳ καὶ Ἰρᾶν, χωρίζουσι τὴν εὐφορίαν γῆν ἀπὸ τῆς ἐρήμου. Ὡς ἐκ τούτου, ἡ Ἑλλὰς προεῖχε πάσης τῆς Ἀνατολῆς κατὰ τὸ πρῶτον τοῦ οὐρανοῦ, ὅστις οὐτε ἀδράνεια ἐπέφερεν, οὐτε εἰς ἀκόλαστον ἰδυπάθειαν παρώρμη. Ἐν ἐτι μεγαλύτερον πλεονέκτημα, παραγόμενον ἐκ φυσικοῦ τινος ἐλλείμματος, ἐκέκτετο ἡ Ἑλληνικὴ Χερσόνησος· τοῦτο δὲ ἦν, ἡ μεγάλη λεπτότης καὶ ἡ φυσικὴ ἐνδεια τῆς γῆς. Ὅσον ὀλιγώτερος ἦν ὁ φυσικὸς πλοῦτος ὃν ἐνέκρυπτεν ἡ Ἑλληνικὴ χώρα, τοσοῦτον ἐλάσσων ἦν καὶ ὁ κίνδυνος τῆς εἰς νοθερίαν καὶ τρυφὴν ῥοπῆς, καὶ τοσοῦτον ἀπλούστερος, ὑγιέστερος καὶ ἐγκρατέστερος ἀπέβαινε ὁ βίος. Ἐπὶ τῇ ἐπιτάσει καὶ συμπτῇ τοῦ πληθυσμοῦ, ἡ ἀθροιστικὴ χεὶρ ἠναγκαζέτο νὰ ζητῇ ἐν τῇ καλλιέργειᾳ τῆς γῆς τὴν ἰδίαν τροφοδοσίαν· ὅσον δὲ οικονομώτερον πρήγατο ἡ ἐργασία αὕτη, τοσοῦτον ἐντελέστερα καὶ ταχύτερα ἐπέφερε τὰ ἀποτελέσματα.

» Οἱ Ἕλληνες αὐτοὶ δὲν ἀπεφάνοντο λίαν εὐνοϊκῶς περὶ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῶν γεννημάτων τῆς γῆς αὐτῶν. Προετίμων τὸ κλίμα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, διὸ καὶ ὁ Ἡρόδοτος χαρακτηρίζων τὴν Ἑλλάδα ἀπέναντι τῆς Ἀνατολῆς λέγει ὅτι αὐτῇ ἐν τῇ Ἑλλάδι πενήτη μὲν αἰεὶ ποτε σύντροφός ἐστι, ἀρετὴ δὲ ἐπακτός ἐστι, ἀπὸ τε σοφείας κατεργασμένη καὶ νόμου ἰσχυροῦ, τῇ διαχωρομένη ἡ Ἑλλὰς τὴν τε πενήτην ἀπαμύνεται καὶ τὴν δεσποσύνην. Ὁ δὲ Θουκυδίδης· «πάτριον γὰρ τοῖς Ἕλλησιν (λέγει) ἐκ τῶν πόων τὰς ἀρετὰς κτᾶσθαι· ἡ ἀγέλαια τροφία ἐν τοῖς ὄρεσιν, ἡ γεωργία κατὰ τὰς πεδιάδας, ἡ ναυτιλία καθ' ὅλα τὰ παράλια—ἰδοὺ τὰ ὑγιέστερα καὶ ζω-

πικώτερα επιτηδεύματα ἄτινα εἰσὶν ἀρμόδια ἵνα προάξωσιν ἕνα λαόν, ἂν ταῦτα προσεγγίζουσιν ἀλλήλοις τοσαῦτον ὅσον ἐν Ἑλλάδι.

Καὶ ταῦτα μὲν ὁ Δύκερος περὶ τοῦ κλίματος καὶ τῆς φυσικῆς θέσεως τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου· ἀλλ' ἡμεῖς ἐρωτῶμεν· ἐστὶν ἄρ' ἀληθές τὸ ὑπὸ τινων ἀρχαίων συγγραφέων λεχθέν ὅτι ἡ μόρφωσις τοῦ Ἑλληνικοῦ νοός ἐχρηστέετο κυρίως εἰς τὴν εὐκρατὴν ἀτμοσφαιρὴν τῆς Ἑλλάδος, πρὸς ἧς καὶ εἰς τὸν ἰσχυρότατον καὶ καθαρότατον αἶρα ὅστις οὐχὶ μόνον τὴν γῆν ἐλέπτυνεν ἀλλὰ καὶ τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχὰς (1); ἐστὶν ἄρα φυσιολογικῶς ἀποδεδειγμένον ὅτι ὁ ἰσχυρότατος οὐρανὸς καὶ αἱ παμφανερᾶς ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου ἐξήγειρον ἐπὶ τὸ θερμουργότερον τὰς ψυχὰς, περιεθρίκουν τὸν ἑλληνικὸν λαόν ἐκ τῆς ἡδυπαθείας τῶν νοτίων καὶ τῆς ἀγροικίας τῶν βορεινῶν βρυχάρων (2) καὶ ἐπερώννουν τὸ ἐθνικὸν αἶσθημα, τὸν πρὸς τὴν ἐλευθερίαν ὀργασμὸν καὶ τὴν περὶ τὰ ἔθνη ποικιλίαν τῶν κατοίκων τῆς Ἑλλάδος; Ὁ κριτικώτατος Mure (3) ἀνταπεξέρχεται οὐχὶ ἀλόγως κατὰ τῆς φυσιολογικῆς ταύτης δοξασίας. Πολλοὶ (λέγει) ἐκ τῶν συγγραφέων τὴν ἀρχαίαν ἱστορίαν τῆς κοινωνίας ἀπέδωκαν πολλὴν μὲν βαρύτητα εἰς τὴν ἐπιρροὴν ἣν τὸ ἔδαφος, τὸ κλίμα ἢ ἄλλα φυσικὰ συμβάντα ἐξασκοῦσιν ἐπὶ τῆς μορφώσεως τοῦ ἐθνικοῦ χαρακτῆρος, ὀλίγην δὲ εἰς τὰς διανοητικὰς δυνάμεις αἱ ἢ πρόνοια ἐνέστικεν ἀνέλαθεν εἰς τὰς διαφόρους φυλάς. Ὁρεῖλομεν ἐνταῦθα νὰ διακρίνωμεν τὰς ἐμφύ-

τους ιδιότητας ἀπὸ ἀπλῆς τινος ἀναπτύξεως, τὴν βλαστικὴν δυνάμιν τῆς ρίζης ἀπὸ τῆς τοῦ ἐδάφους. Ἐξωτερικὴ αἰτία ἐνδέχεται νὰ συνθλίψῃ τὸν βλαστὸν τοῦ ἐντοπίου φυτοῦ, ἢ νὰ καρπίσωσιν καὶ ὀριμάτωσιν αὐτὸν εἰς γῆν ἥττον εὐφάρην· τὸ ἀποτέλεσμα ὅμως ὀρεῖλει νὰ ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν ἐλατηρίων δι' ὧν ἐνεργεῖ ἡ αἰτία. Ὅστις στερεῖται φυσικοῦ πνεύματος διὰ τὴν ζωγραφικὴν δὲν θέλει καταστῆ βεβαίως ἐπιτίθεις ζωγράφος διὰ τὴν λόγον ὅτι κατοικεῖ εἰς σκηνογραφικὴν τινὰ χώραν οὐδὲ λαὸς τις φύσει ἐνδεὴς εὐρυΐας δύναται νὰ διαπρέψῃ ἐπὶ φιλολογίᾳ καὶ τέχνῃ ἂν οἰκίσῃ εἰς γῆν περιθάλπουσαν τὴν καλλιέργειαν αὐτῶν. Ἄν ἡ ἑλληνικὴ φυλὴ κατὰ τὰς πρώτους αὐτῆς μεταναστᾶσεις ἔδρυσεν τὴν καταικίαν τῆς μεταξὺ τῶν ἀγρίων τῆς Σκυθίας, ἠθέλωμεν σήμερον ὁμολογεῖν εἰς αὐτὴν χάριτας τοιαύτας οἷος ὁμολογοῦμεν καὶ εἰς τὰς πατριαρχὰς ἐκείνας φυλάς αἵτινες ἐνοικοῦσι νῦν εἰς τὰς αὐτὰς χώρας. Ἄν ἄρ' ἐτέρου, ἡ Ἑλλὰς, κατὰ τὰς ἀνθρωπίνους περιπεταίχας, ἐγένετο ἔρμαιον στίφους τινός Οὐννων, οὐδὲ αἱ φωτεινὰ ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου, οὐδὲ ὁ βαλταμώδης ἀήρ ἠθελὸν ποτε δυνηθῇ νὰ ἐπιχύσωσιν εἰς αὐτὴν τὸ πνεῦμα τοῦ Ὁμήρου ἢ τοῦ Φειδίου. Λαμβάνοντες ἕτερον καταφρανέστερον παράδειγμα ἐρωτῶμεν· ἂν ἡ μόρφωσις τοῦ ἐθνικοῦ νοός κρέμαται κατ' οὐσιώδη τινὰ βαθμὸν ἐκ τοῦ ἐδάφους ἢ τοῦ κλίματος, διατὶ οἱ Λυδοὶ ἢ οἱ Κᾶρες τῶν ἀσιατικῶν παραλίων ἢ οἱ Σαμανταὶ καὶ Σικανοὶ τῶν δύο Σικελικῶν ἐσπεροῦντο τῆς τε καλαισθησίας καὶ μεγαλοφυΐας αἱ οἱ Ἕλληνας ἐπέδειξαν τοσαῦτον θυμωσίως εἰς τὰς αὐτὰς ἐκείνας χώρας; » Συνωδᾷ τῷ ἀγγλῷ κριτικῷ γνωματεύει καὶ ὁ περιώνυμος X. Λάσσενας, ἐν τῷ πρώτῳ τόμῳ τῆς Ἰνδικῆς ἀρχαιολογίας τοῦ. « Πλανᾶται μεγάλως (λέγει ἐπὶ τούτῳ ὁ φιλέλλην συγγραφεὺς) ὅστις νομίζει ὅτι αἱ φυσικαὶ μόνον ἐπιρροαὶ ὀρίζουσι κυρίως τὸν ἀρχικὸν χαρακτῆρα ἐνός λαοῦ. Ἡ Ἰνδικὴ ὡς καὶ ἄλλαι χῶραι καταδεικνύουσιν ἐναργῶς τὴν πλάνην ταύτην· οἱ λαοὶ τοῦ Dekhan καὶ τοῦ Vindhja ἔσταντο ὑπὸ τὰς αὐτὰς φυσικὰς ἐπιρροαῖς εἰς οἷος καὶ οἱ Ἄριοι οὐδέποτε ὅμως προέδωκαν εἰς ὑψηλότεραν διάπλασιν. Ὁρεῖλομεν λοιπὸν νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ὑπάρχει παρὰ τοῖς λαοῖς ὡς βῆσις χαρακτῆρος πρωτότυπὸν τι πνεῦμα ὅπερ προσκόπτει ἢ χωλαίνεται διὰ τῆς ἐξωτερικῆς φύσεως τῆς χώρας ἢ διὰ τῶν ἱστορικῶν συμβάντων. » Ἡ γνώμη αὕτη τοῦ σοφοῦ ἰνδολόγου εἶναι ἡ καταλληλοτέρα συνάμα δὲ καὶ ἡ ὀρθότερα· οὐδεὶς ἀρνεῖται ὅτι ἡ φύσις παρεῖχεν εἰς τὸν ἑλληνικὸν λαόν πλεῖστα ὅσα πλεονεκτήματα, οὐδεὶς ἀρνεῖται ὅτι ἡ καθηρότης τοῦ αἵματος, ἡ κρᾶσις τῶν ὠρῶν (1) καὶ ἡ ἐναρμο-

(1) Ὅτι οἱ Ἕλληνας αἱ ἀμαίνουσι τὰ ἦδη τῶν βρυχάρων ὡς τὴν εὐκρατὸν οἰκοῦντες· Σκύθαι δὲ καὶ Αἰθίοπες, οἱ μὲν ὑπὸ κρύους ἐνοχλούμενοι, οἱ δὲ, ὑπὸ θάλλουσι πυκνωμένους τῆς ἐπιφανείας τοῦ σώματος καὶ ἀπολαμβανόμενοι ἐντὸς τοῦ θερμοῦ καὶ τοῦ ὕγρου, τὸ δούρατον ἐκλήρωσαντο . . . διὸ καὶ οὐκ ἐπέσκατος ἐστὶν (ὡς εἰπεῖν) ἡ παιδεία ἐν ταῖς Ἀθήναις, ἀλλ' ἐκ φύσεως ὑπάρχουσα, τοῦ τοιοῦτου αἵματος ἰσχυρότατος ὄντος καὶ καθαροτάτου ὡς μὴ μόνον τὴν γῆν λεπτύνειν ἀλλὰ καὶ τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων· συμβαίνει γὰρ τὸν λεπτόν αἶρα τὴν μὲν γῆν βλάπτειν τὰς δὲ ψυχὰς ὠφελεῖν.—Παύλ. παρὰ Φωτίῳ σελ. 441 ἐκδ. Βακίρου.

(2) K. Ἑρμάνου Ἀρχαιολ. μερ. γ'. σελ. 10 καὶ 20.—Krause Hellen 1. σ. 544. Ὁ Πολύβιος (δ. 21. 1) ἀπέδιδε τὰ πραγματικά ἔθνη τῶν συμπατριωτῶν τοῦ Ἀρκάδων εἰς τὴν ψυχρὰν καὶ ἄξιον ἀτμοσφαιρᾶν. Ὅρα καὶ τὴν περὶ τῆς γεωγραφικῆς θέσεως τῆς Ἑλλάδος διατριβὴν τοῦ Αὐδελλοῦ εἰς τὸ ἀρχαιολογικὸν ἀπάνθισμα τοῦ Kleink, μερ. 6. σελ. 11 καὶ 13.

(3) A critical history of the language and literature of ancient Greece, by William Mure τομ. 1. σελ. 89. Τὸ σπουδαῖον τοῦτο σύγγραμμα αὐτὸς περιλήφειν ἐδημοσίωσεν πρὸ πολλοῦ καὶ ἡ Παιδεία δὲν ἐξατημάθη, ὡς φαίνεται, ἐν Γερμανίᾳ διότι ἔχει προτερήματα ἄτινα ἀπρέσπουσιν ἴσως εἰς τυφωμανεῖς τινὰς φιλολόγους. Ἀλλὰ μήπως καὶ ὁ μακαρίτης Ἑρμάνος αὐτὸς δὲν ἐκάλεσε τὴν Ἑλληνικὴν ἱστορίαν τοῦ Γρότε σχολιοτενέει καὶ ἐπιπέλατον ἀπ' ἀνθρώπων; Μήπως νεώτερές τις κριτικὴς δὲν ἤξιωσαν ὅτι ὁ εὐπρεπὲς τραπέζιτος τῆς Ἀγγλίας ὀρεῖλει τὸ σύγγραμμά του εἰς τοὺς γερμανοὺς φιλολόγους ὡς ἔλαβεν ὡς ὑπογραμμὸν; Ἀλλως τε, εὐφροσύνη καὶ λακωνικώτατα ἐχαρακτήρισα τὸν ἀγγλὸν ἱστορικὸν ὁ Philarete Charles Grote (λέγει ὁ ταχύνους συντάκτης τῆς Ἑφημερίδος τῶν Σοφιστῶν) refait les Annales helléniques en se plaçant au point de vue de Westminster—Παύλ. c'est un Grec, membre du parlement.

(1) Ὅρα τὸ τοῦ μακαρίτου K. Ἑρμάνου σύγγραμμα « περὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων » ἐκδοθέν πρὸ ἐνός μηνὸς ἐν Γοτίγγη σελ. 23.—Ἰδὲ προσέει Roseher Klio 1. σελ. 66. Bernhardt Ἑλλην. Φιλολ. 1. σελ. 11. Ἀριστοτ. Πολ. 7, 6, 2. Cicero de fato 4, καὶ τὸ Staibum ἐν Τριπλίῳ Πλάτωνος σελ. 24. C.

νίως γενομένη συναρμογή τοῦ κλίματος περιέχον-
τον ὁπωσοῦν τὴν διανοητικὴν αὐτοῦ ζωπύρην,
ἀλλὰ καὶ οὐδεὶς εἰσέτι δύναται νὰ ἀρνηθῇ ὅτι ὁ
χαρὰκτὴρ τῶν ἐθνῶν ὡς καὶ ὁ τῶν ἀτόμων, καί
τοὶ ὑπὸ τὴν ἐνέργειαν τῆς φύσεως ἐνίοτε τελευ-
τεύοντες, δὲν λαμβάνει κυρίως τὴν αὐτοτελεῖ ἐκ-
τύπωσιν τοῦ ἐκ τοῦ ἐμπύτου καὶ ἀρχικοῦ ὁργανι-
σμοῦ ὃν ἡ Θεία Πρόνοια ἐνεχάραξεν εἰς τὸ ἀνθρώ-
πινον πνεῦμα. Ἡ ἀναγέννησις τῆς Ἑλλάδος ἐστὶ
φυσικῶς ἀδύνατος· διεκέρυττε τὸ 1847 ὁ Κάρο-
λος Φράγκς (1), ὅστις ἐνόμιζεν ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἀπω-
λέσθη διότι οἱ βάρβαροι Αἰγύπτιοι ἐδήλωσαν τὴν
χώρην καὶ ἐπυρπόλησαν τὰ δάστη της. Ἀλλ' ἡ Ἑλ-
λὰς ἀνεγεννήθη καὶ ἀνεπτύχθη, ὅπαδὲ τοῦ Φαλμε-
ράουερ, καὶ διὰ τῆς ἀναπτύξεώς της ἀπέδειξε τὴν
φυσιολογικὴν ψευδοσοφίαν σου!

Γ'.

« Ἕλληνες αἰεὶ παῖδες ἐστέ, γέρον δὲ Ἕλληνα οὐκ
ἔστιν· νέαι ἐστὲ τὰς ψυχὰς πάντες, γέρον δὲ Ἕλ-
ληνα οὐκ ἔστι »· ταῦτα ἔλεγον οἱ θεόσοφοι τῆς Αἰ-
γύπτου ἱερεῖς εἰς τοὺς ἐν Μέμφει προσερχομένους
Ἕλληνας, ὑπαινιττόμενοι τὴν ἀρτιγενῆ καὶ νεό-
θλαστον τῆς Ἑλλάδος ἱστορίαν. Ἀλλ' ὅποσα δυσ-
διάλυτα προβλήματα, ὅποσας ἀκαταμάχητους ἱστο-
ρίας παρίστανει εἰς τὸν κριτικὸν ἢ ἀρχικὴν διευκρί-
νσιν τῆς μετὰ μυθικοῦ ὑφάσματος ἀπαρανοήτου
ἐλληνικῆς ταύτης ἱστορίας, ἥτις, καίτοι νεκρὰ ὡς
πρὸς τὴν αἰγυπτιακὴν οὐσα, οὐδὲν ἦττον δυσξι-
μολωτέρα αὐτῆς ἐνίοτε ἀποβάνει! Μεγάλη εὐγνω-
μοσύνη ὀφείλεται πρὸς τοὺς σοφοὺς ἄνδρας τῆς Ἀγ-
γλίας καὶ Γερμανίας ἰδίως, ὅτι ἀτρύτους πόνους
καταβαλόντες καὶ μετὰ θυμωσίας περινοίας εἰς τὰ
ἐγκατα τῆς ἀρχαιότητος ἐμβατεύσαντες, ἠδυνήθη-
σαν ν' ἀποσχυδαλίσωσιν ἐν μέρει τὸν μυθικὸν αὐτῆς
πέπλον καὶ νὰ εἰσελάσωσιν εὐτόλμως πέρα τῶν
ὁρίων τῆς ἐπιστήμης. Τιμὴ καὶ εὐγνωμοσύνη πρὸς
τὸν Λεϊβνίτιον, Ἀδελούγκην καὶ Κλάπροθ ὅτι ἐθε-
σαν τὰς βάσεις τῆς ἐπὶ ἀρτιπαγοῦς διατελούσης
ἐθνολογίας· δόξα καὶ τιμὴ εἰς τὴν περικαλῶ τῶν
Γυθόλδων καὶ Σλεγέλων συνωρίδα ὅτι συνεκατέ-
λεξε μεταξὺ τῆς χορείας τῶν ἐπιστημῶν καὶ τὴν
συγκριτικὴν φιλολογοίαν ἥς προκατήρξατο ἡ μεγα-
λουργὸς αὐτοκράτειρα Αἰκατερίνη. Ἡ γλωσσολογία,
ἡ Sprachwissenschaft, ὡς λέγουσιν οἱ Γερμανοί,
ἡ φιλοσοφικοῖστορικὴ μελέτη τῶν γλωσσῶν ἐστὶν
ἡ ἀσφαλεστέρα καὶ βεβαιωτέρα ὁδὸς ἢ ἡ γουσα ἐπὶ
τὴν ἱστορίαν τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύ-
ματος· εἴτε κατὰ τὴν λεκτικὴν μέθοδον τοῦ Κλά-
προθ καὶ τοῦ Γουλιανώφ, εἴτε κατὰ τὴν γραμμα-
τικὴν τοῦ Γυθόλδου καὶ τοῦ Σλεγέλου ἐξερευνω-
μένη, αὕτη μόνη ἐστὶν ἱκανὴ ἵνα καταδείξῃ τὰς
μεταξὺ τῶν ἀρχαίων λαῶν οἰκειώσεις, ἵνα διὰ τῆς
γλωττικῆς ἀντιπαραβολῆς ὀρίσῃ ὅσον ἐνεστὶν ἀκρι-
βῶς τὰς μεταξὺ τῆς ἀρχαίας Ἀνατολῆς καὶ Ἑλ-

λάδος σχέσεις καὶ συναρὰς, καὶ παρήκυσσῃ εἰς
τοὺς ἐπιγιγνομένους τὴν λύσιν τοῦ μεγάλου περὶ
τῆς ἐνότητος τῶν γλωσσῶν ζητήματος ἐξ οὗ πάν-
τως ἀπορρέουσι κατόπιν ἡ συγκριτικὴ ἱστοριογρα-
φία τῶν ἀρχαίων πεπολιτισμένων ἐθνῶν περὶ ἧς ἐλά-
λει κατὰ τὸ 1850 ὁ Αὔγουστος Βοίκχιος (1).

Ἡ παραβολὴ τῶν συνθετικῶν γλωσσῶν, (τῆς
σανσκριτικῆς, ἐλληνικῆς καὶ λατινικῆς) αἰτίνες ἀπο-
τελοῦσι τὴν κρηπίδα τοῦ ἰνδοευρωπαϊκοῦ κλάδου,
προήχθη ἐσχάτως ἐν Γερμανίᾳ μετὰ ἀξιοθαυμά-
στου βελουόας. Ὁ Πόππιος, ὁ Βόππιος, ὁ Κύνιος
καὶ ὁ ἐν Ὁξωνίᾳ Μαξιμιλιανὸς Μύλλερὸς ἐπειρά-
θησαν, κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον, ἵνα ἐξεύρωσι
τὸν ἀφανῆ ἐκεῖνον μίτον, ὅστις συνέδεε τοὺς ἀρ-
χαιοτάτους τῆς Ἑλλάδος κατοίκους μετὰ τῶν ἐθνῶν
τῆς Ἀνατολῆς· ἀλλ' οἱ κλεινοὶ οὗτοι ἄνδρες, προέ-
βησαν, νομίζομεν, πέρα τοῦ δέοντος καὶ ἀπέδωκαν
πολλὴν τὴν βερύτητα εἰς τὸ ἐν Ἑλλάδι παρεισ-
αχθὲν ἀσιατικὸν στοιχεῖον. Ἄν ἡ γλῶσσα τυγχάνει
ἀπ' ἐνὸς τοῦ θέμεθλον καὶ οἰονεὶ ἡ πνευματικὴ κλί-
μαξ τῆς ἐθνογραφικῆς ἐπιστήμης, κέκτηται ὅμως
ἀπ' ἐτέρου, καθόσον ἀφορᾷ τὴν εἰδικὴν αὐτῆς διορ-
γάνωσιν, ἀπόρρητόν τινα φύσιν ἢ μᾶλλον βαθὺν
λόγον (2) οἷτινος ἡ θεωρητικὴ συνάμα καὶ πρα-
κτικὴ διευκρίνσις ἀποβάνει δυσχεριστάτη ἂν ὄχι
ἀδύνατος· τῆς μυστηριώδους ταύτης ἀρχῆς τῆς
γλώσσης παραγνόντες νεώτεροί τινες ἡμιμαθεῖς μᾶλ-
λον ἢ γλωσσομαθεῖς κριτικοί, καὶ δι' ἀτελοῦς ἅμα
δὲ καὶ τυχαίας παραβολῆς τῶν σανσκριτικῶν καὶ
ἐλληνικῶν λέξεων, τὴν πρότυπον τοῦ Ἑλληνισμοῦ
διάπλασιν ἀρνηθέντες, ἀδεῶς ἐστομολόγησαν ὅτι

(1) « Ὅσον καὶ ἂν διαφέρωσιν ἀπ' ἀλλήλων τὰ ἀποκείμενα
τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος, οὐχ' ἦττον ἡ γραμ-
ματικὴ τῶν κλασσικῶν γλωσσῶν δὲν δύναται πλέον, κατὰ τὴν πα-
ροῦσαν τῆς γλωττικῆς διερευνήσεως ἐπεχθὴν, νὰ ἀναίρει τὴν μετὰ
τῆς συγκριτικῆς γραμματικῆς τῶν ἰνδοευρωπαϊκῶν γλωσσῶν συνά-
μασιν της. Καὶ παραλείποντες τὸ ζήτημα περὶ τῆς ἐπιβροῆς τῆς
ἡ Ἀνατολῆς καὶ κυρίως ἡ Αἰγύπτου ἐξήρακται ἐπὶ τῶν κλασσικῶν
ἐθνῶν τῆς ἀρχαιότητος, ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι οὐχὶ μέ-
νον ἡ ἐξαιρετικὴ ἱστορία τῆς Ἀνατολῆς, ἡ ἀρχαία ἰδίως ἀπὸ
τῆς κυριαρχίας τῶν Περσῶν ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς παραλίαις χώραις
τῆς Μεσογείου, συνδυάζεται μετὰ τῆς ἱστορίας τῶν κλασσικῶν λαῶν
ἀλλ' ὅτι ὡς αἱ γλῶσσαι οὕτω καὶ αἱ παλαιόταται μεταξὺ τῶν
προμνησθέντων ἀνατολικῶν καὶ κλασσικῶν ἐθνῶν σχέσεις, οὐδεμίαν
ἐπαγαγοῦσαι ζημίαν εἰς τὸν αὐστηρῶς διαμορφωθέντα ἑλληνικὸν
χαρὰκτῆρα, μετῴθον πρὸς ἀλλήλους παλαμπῆν συγκοινωνίαν κατα-
φαινομένην σαφέστατα ἐν τε τῇ θρησκείᾳ καὶ τῇ μυθολογίᾳ καὶ
ὅτι ἡ ἱστορία τῆς κλασσικῆς τέχνης, ἣν θεωροῦμεν ὡς ἀποτελοῦσαν
μῆκος τῆς φιλολογίας, δὲν δύναται ν' ἀποσπασθῇ τῆς γνώσεως
τῶν μνημείων τῆς ἀνατολικῆς τέχνης. Διὸ καὶ δύναμαι νὰ ὁπο-
στηρίξω ὅτι ὡς ἐσχηματίσθη ἡ συγκριτικὴ γλωσσολογία οὕτω καὶ
ἡ συγκριτικὴ ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ
ἀπέναντι τῆς ἀρχαιότητος καταστήσεται, χρόνος προϊόντος, ἐν τῶν
κυρίων θεμάτων τῆς φιλολογικῆς ἐπιστήμης. Böckhs Rede, Berlin
1850. Ὁ διάσημος ἱστοριογράφος Ἐ. Λέων ἐπαύθη τὰς ἀρ-
χὰς τοῦ Βοίκχιου καὶ προσεπάθη νὰ ἐφαρμόσῃ αὐτὰς εἰς τὴν
μεθοδικὴν αὐτοῦ « Καθολικὴν Ἱστορίαν ». Ὁρα Herbel ὡς
ἀνωτ. σελ. 186. Ὁρα καὶ Παπαζήνιου τοῦ Ἑγγυρ, Γενικῆς
Ἱστορίας μ. 6. ἐν τῇ εἰσαγωγῇ.

(2) Ὁριγόνους κατὰ Κέλσου. 1. 24.

(1) Klima, Landshut. 1847.

ἡ Ἑλλάς ἐστὶν ἀποκύημα τῆς Ἀνατολῆς. Ἀλλὰ τίνα εἰσὶ τῆς καινοφανοῦς ἡμῶν δοξασίαι τὰ ἐπιχειρήματα, ἱεροφάνται τῆς κριτικῆς καὶ θιασῶται τῶν Βραχυμένων καὶ τοῦ Κομπυρίου; Διατείνεσθε, γλωσσολογίστατε Βόππιε (1) καὶ φιλοσοφικώτατε Gladisch (2), ὅτι ἡ θρησκεία τῶν Ἑλλήνων ἦν αὐτόχρημα αἰγυπτιακὴ, ὅτι ἡ γλῶσσα αὐτῶν ἐλαβε τὴν γένεσιν ἐκ τῆς Ἰνδικῆς, ὅτι τὰ γραμματα αὐτῶν προήλθον ἐκ τῶν σημιτικῶν χωρῶν· διατείνεσθε ὅτι ἡ φιλοσοφία τοῦ Πυθαγόρου ἐστὶ κινεζικὴ, ἡ τοῦ Ἡρακλείτου, Περσικὴ, ἡ τῶν Ἑλεγκτῶν, Ἰνδική, ἡ τοῦ Ἐμπεδοκλέους, αἰγυπτιακὴ, ἡ τοῦ Ἀναξαγόρου, ἰουδαϊκὴ· ἀλλὰ τί κοινόν, μεταξὺ τῶν ἀριθμῶν τοῦ Πυθαγόρου, καὶ τοῦ οὐρανοῦ τῶν Σινῶν; τί κοινόν μεταξὺ τῆς α ἁρμονίης τοῦ κόσμου καὶ τοῦ α πάντα χωρεῖ καὶ οὐδὲν μένει α τοῦ Ἡρακλείτου καὶ τοῦ περὶ ἀγαθοῦ καὶ πονηροῦ διαίματος δόγματος τοῦ Ζωροάστρου; τί κοινόν μεταξὺ Μωσέως καὶ Ἀναξαγόρου; Διατείνεσθε, τέλει πάντων, ὅτι αἱ πλεῖσται τῶν Ἑλληνικῶν λέξεων κέκτανται σανσκριτικὴν καταγωγὴν, καὶ πρὸς ὑποστήριξιν τῆς παραδόξου ἡμῶν τυχούσης δοξασίας ὁρμαθίζετε ἀπειρον γλωττικῶν ἀναλύσεων σωρείαν· ἀλλ' ὅποιαι ἀναλύσεις! *horresco referens*· γλωττοσκληροῦντες μᾶλλον ἢ γλωττολογοῦντες· παράγετε τὸ τιτρώσκω ἐκ τοῦ σανσκριτικοῦ *trut* (3) (κατακερματίζω,) τὸ αἰθῆρ ἐκ τοῦ σανσκρ. *idh* (αἶθω) τὸ ὠλένη ἐκ τοῦ σανσκρ. *arala* (βραχίον) τὸ ἀναξ ἐκ τοῦ σανσκρ. *vānch* (βρύλεσθαι) τὸ εὐρύοπα ἐκ τοῦ *vae* (λαλεῖν) τὸ Ὡς τῆς ἀγχινοίας τῶν ἀριστέων τῆς συγκριτικῆς φιλολογίας, αἱ γλωττικαὶ αὐτῶν διασαφῆσαι κατεκλήλησαν ἐπὶ τοσοῦτον τὴν ἀκρόν μου ὥστε καὶ ἀκοντα μὲ ἠνάγκασαν ἵνα ἐκφωνήσω,

Cantantur haec — dicuntur haec
Laudantur — audiuntur
Scribuntur haec — leguntur haec
Et lecta — negliguntur.

Ἀλλ' ἐκτὸς τῆς σχολῆς τυχούσης ἥτις ὀλιγοῦσα τῶν ὑγιῶν ἀρχῶν τῆς συγκριτικῆς φιλολογίας, ἀποσκηρατίζει τὸν πρότυπον τοῦ ἑλληνισμοῦ χαρακτηρὰ καὶ θεωρεῖ αὐτὸν ὡς ἀπαύγασμα τῆς ἱεροκρατουμένης ἀνατολῆς, ὑπάρχουσι καὶ πολλὰ ἄλλα, πολυάριθμοι αὐταὶ καθὼς ὑποκειμενικαί, αἵτινες οὐχὶ μεθ' ἥττονος σφοδρότητος ὑποστηρίζουσι τὴν ἐν Ἑλλάδι παρεισαγωγὴν ξενικοῦ στοιχείου· ὀφείλομεν δὲ νὰ παρατηρήσωμεν ἐνταῦθα ὅτι τὸ λεγόμενον τοῦτο ἀσιατικὸν ζήτημα παρίσταται ὑπὸ δύο

διαφόρους ἐπόψεις (1)· α) ἂν οἱ ἀρχαιότατοι τῆς Ἑλλάδος κάτοικοι ἦσαν αὐτόχθονες ἢ ὠρμησαν ἐκ τῆς Ἀνατολῆς· καὶ β) τίνα ἐπιρροὴν ἐξήσκησαν ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος οἱ βραχυτέρων εἰς αὐτὴν δῆθεν ἐπελθόντες Αἰγύπτιοι, Φρύγες καὶ ἑξαιρέτως οἱ Φοίνικες οἵτινες κατὰ τὴν ῥωμαντικὴν δοξασίν τοῦ σοφοῦ Βοττιγέρου (2), περιέζωσαν τὴν Ἑλληνικὴν Χερσόνησον δι' ἀπειρῶν ἐμπορικῶν καθιδρυμάτων. Ὁ διάσημος P. Kanngiesser εἰς τὸ πολὺκροτον ἐκείνο περὶ ἐπιστημονικῆς ἀρχαιολογίας σχεδίασμα του ὅπερ ἐξέδωκεν ἐν Ἀλλῇ κατὰ τὸ 1815, ἀνεδείχθη αὐτοῦργος συνάμα δὲ καὶ ὑπέρμαχος τῆς πρώτης τοῦ ἀσιατικοῦ ζητήματος ἐπόψεως· δόγματις δὲ ὅτι οἱ ἀρχαῖοι τῆς Ἑλλάδος κάτοικοι δὲν ἦσαν αὐτόχθονες ἀλλὰ μετηνάστευσαν ἐκεῖσε ἐκ τῶν ἀκέρπων τῆς μέσης Ἀσίας ἐρήμων. Τὴν θεωρίαν τοῦ Kanngiesser συνεμερίσθη καὶ ὁ Δύγκερος, τροπολογήσας αὐτὴν ὡς ἀκολούθως;

α) Ἐν τῇ ἀπωτέρᾳ Ἀνατολῇ, πέραν τῶν σημιτικῶν χωρῶν ἐγνωρίσμεν (παρατηρητέον ὅτι ὁ Δύγκερος διέλαβε περὶ τῶν ἀνατολικῶν ἐθνῶν εἰς τοὺς δύο πρώτους τόμους τῆς ἱστορίας του) τὸν λαὸν τῶν Ἀρίων ὅστις ἐκυρίαρχε τοῦ ὀροπεδίου τοῦ Ἰρᾶν καὶ οὐτινος μίαν μερίν ἀνέπλευσε τὸ ἄνω ῥεῖθρον τοῦ Ὄξου κατευθυνόμενον εἰς τὰς κοιλάδας τοῦ Ἰνδοῦ καὶ τοῦ Γάγγου· εἰς ἕτερον κλάδον τοῦ λαοῦ τούτου ἐστράφη πρὸς δυσμὰς ἐνθα ἐν μέρος αὐτοῦ κατέλαβε τὴν Χερσόνησον ἣν ἐκάλεσαν Ἑλλάδα. Ὑπάρχει πέρα πάσης ἱστορικῆς διασαφήσεως τὸ ὀρίσαι ποῦ κατῴκει ὁ λαὸς τῶν Ἀρίων, ὅτε διεχωρίσθησαν αἱ πρὸς δυσμὰς ἀπελθοῦσαι φυλαί· ἀγνοεῖται προσέτι πότε συνέβη ὁ διαχωρισμὸς οὗτος. Οὐχ ἥττον δύσκολόν ἐστὶν νὰ διαβεβαιώσῃ τις ἂν ὁ κλάδος τῶν εἰς Εὐρώπην ἐλθόντων Ἀρίων, ὠρμησεν ἀθρόως ἢ κατὰ διαφόρους μοίρας καὶ ἐπὶ διαφόρους καιροὺς. Ἡ γλωττικὴ συγγένεια ἀποδεικνύει ὅτι ἡ κελτικὴ φυλὴ, ὡς ἡ γερμανικὴ καὶ ἡ ἑλληνο-ὀπικὴ, ἀνήκουσιν εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν Ἀρίων.

Μεταξὺ τῶν φυλῶν τῆς Ἀρίας, αἵτινες ἐχώρισαν πρὸς δυσμὰς προσεγγίζουσι τὰ μάλιστα ἀλλήλαις κατὰ τὴν γλῶσσαν αἱ δύο αἱ τὴν ἑλληνικὴν καὶ Ἰταλικὴν Χερσόνησον κατασχοῦσαι· ἐνταῦθεν δύναται τις νὰ παραδεχθῇ ὅτι οἱ δύο οὗτοι λαοὶ εἶναι οἱ κεχωρισμένοι βλαστοὶ ἐνός καὶ τοῦ αὐτοῦ κλάδου καὶ ὅτι ἀμφοτέρω συνδινήυσαν τὴν αὐτὴν πορείαν. Περὶ τῆς ὁδοῦ ἣν διέβησαν δυνάμεθα μόνον νὰ εἰπώμεν ὅτι αὕτη δὲν ἦγε διὰ μέσου τῶν σημιτικῶν χωρῶν καὶ ὅτι οἱ πατέρες τῶν Ἑλλήνων δὲν ἦλθον εἰς τὴν

(1) Marbach ἱστορία τῆς φιλοσοφίας σελ. 38.

(2) Ζελλέρου ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας ἐκδ. 1836 σελ. 24—30.

(3) Bemerkungen zur ältesten geschichte der griech. Mythologie von L. Meyer Göttingen 1857 σελ. 20—24. — Ὁρα προσέτι Bopp. Glossar. 932 Max Müller, Oxford Essays 1856 σελ. 80—100· Hüfers Zeitschrift 2. 176 καὶ τὸ περιοδικὸν σύγγραμμα τοῦ Κυρίου.

(1) Ἐρμάννου Ἀρχαιολ. μέρ. 1. σελ. 13.

(2) Böttiger Amalthea 11, 307, καὶ Kastenmythologie 1 σελ. 203. Ὁρα Ἐρμάννου ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων σελ. 30—40, καὶ Mythologie der griechischen Stämme von H. Müller, Göttingen 1857 σελ. 116. καὶ Erinnerungen und Eindrücke aus Griechenland von W. Visser, Basel 1857 σελ. 691. Τὸ τελευταῖον τοῦτο σύγγραμμα δημοσιεύθη πρὸ δύο μολὶς ἔβδομάδων περιέχει ὀρθοτάτας περὶ τοῦ βλαστοῦ τῆς Ἑλλάδος καὶ περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἐν γένει κρίσεις.

Ἑλλάδα διὰ τοῦ Αἰγαίου πελάγους, διότι ἄλλως ἔθελον κατὰ λάβει πρῶτον τὰς νήσους αὐτοῦ. Ἐξ ἐναντίας, γινώσκουμεν ὅτι αἱ νῆσοι αὗται (ἐκτὸς τῶν πρὸς βορρᾶν κειμένων, αἵτινες ἀνῆκον εἰς τοὺς Θρηκκας) ὤκισθησαν ὑπὸ τῶν ἐν τῇ νοτίῳ περαλίᾳ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας Καρῶν, καὶ ὅτι ἅπασαι αἱ μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Ἀσίας νῆσοι, μετὰ τοῦ Κᾶρας, ἀποκρίσθησαν ὑπὸ Ἑλλήνων. Οἱ πατέρες τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ὀσκηρ (Oske) διήλθον λοιπὸν τὸν Εὐξείνιον καὶ ἀνέπλευσαν τὸν Δούναβιον, φθάσαντες δὲ ἐπὶ τὴν ἄκρην τοῦ Ἀδριατικοῦ πελάγους διαχωρίσθησαν, καὶ μέρος μὲν αὐτῶν κατηνύθη εἰς τὴν Ἰταλίαν, μέρος δὲ, παρὰ τὰς ἀκτὰς τοῦ Ἀδρίου, εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Ὅτε οἱ πατέρες τῶν Ἑλλήνων ἐξῆλθον τῆς ἐν τῇ Ἀνατολῇ Ἀρίας δὲν διέκειντο πλέον εἰς ἀγροικοτάτην κατάστασιν ἀλλὰ συνεκόμενον εἰς τὴν νέαν πατρίδα τῶν ἀρχαῖς τινὰς μορφώσεως. Τὰ ὀνόματα τῆς γεωργίας, οἰκονομίας, ἐργαλείων τινῶν κτλ, εἰσι τὰ αὐτὰ ἐν τε τῇ σανσκριτικῇ καὶ τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ ἢ γινώσκαι καὶ ἢ χρῆσαι τῶν πραγμάτων τούτων ἐσώζοντο λοιπὸν πρὸ τοῦ διαχωρισμοῦ. Ὁ Deva τῶν Ἰνδῶν καὶ ὁ Dev τῶν Ἀρίων ἐστὶν ὁ Θεὸς τῶν Ἑλλήνων· ἡ ρίζα τῆς λέξεως ταύτης σημαίνει λαμπρότητα. Ὁ Θεὸς τοῦ ὑψίστου οὐρανοῦ, ὁ παρ' Ἰνδοῖς Varuna καλεῖται παρ' Ἑλλήνων Οὐρανός· ὁ Awis (πρόβατον) τῶν Ἰνδῶν ἐστὶν ὁ ὄϊς τῶν Ἑλλήνων· ὁ Gaus τῶν Ἰνδῶν καλεῖται παρ' Ἑλλήνων Βοῦς· Gans = Χῆν, Veca = Οἶκος, Vastu = Ἄστυ, Damas = Δόμος, Sihura = Τάφος, Cwan = Κύων, Dvara = Θύρα, Jaga = Ζυγός, Aksha = Ἀξων, Naus = Ναῦς, Plava = Πλοῖον, Aritra = Ἐρετμός κτλ.

Τὸ ἀνω καὶ εὐρὺ ἥμισυ μέρος τῆς πρὸς νότον τοῦ Δουνάβειος ἀνατολικῆς τῆς Εὐρώπης Χερσονήσου κατεῖχετο, ἀπὸ τοῦ Ἀδριατικοῦ μέχρι τοῦ Εὐξείνου, ὑπὸ τῶν φυλῶν τῶν Ἰλλυριῶν καὶ Θρακῶν οἵτινες διήγον βίον ἐπὶ τοσοῦτον τρηχλὺν ὅσον ἀπότομα καὶ δυσδιάβατα ἦσαν τὰ ὄρη τῶν. Δὲν δύναμεθα νὰ ὀρίσωμεν ἀκριβῶς ἂν οἱ Ἕλληνες εὗρον ἤδη τὸν λαὸν τοῦτον καὶ διήλασαν δι' αὐτοῦ, κατὰ τὴν παρὰ τὰ παράλια τοῦ Ἀδριατικοῦ κόλπου πρὸσθόν των, ἢ ἂν αἱ φυλαὶ ἐκαίνοι κατέλαβον τὸ ἀνω τμήμα τῆς Χερσονήσου ἀφ' οὗ οἱ Ἕλληνες ἐγένοντο κύριοι τοῦ στενοῦ ἡμίσεως μέρους ὅπερ ἔκειτο πρὸς νότον. Ἀρκούμεθα γινώσκοντας ὅτι οἱ λαοὶ οἵτινες κατέλαβον τὸ ἀνω καὶ εὐρὺ τμήμα τῆς Χερσονήσου ἀνῆκον εἰς τὴν αὐτὴν φυλὴν καὶ ἐλάλουν τὴν αὐτὴν, γλώσσαν· οἱ λαοὶ δὲ οὗτοι ὡς καὶ ἡ γλώσσα αὐτῶν ἐπιζῶσι σήμερον ἐτι εἰς τοὺς Ἀλβανούς, καὶ εἰς τοὺς Ῥωμάνους τῆς Βλαχίας, καὶ τῶν πρὸς νότον τοῦ Αἴμου χωρῶν. Καί τοι ἡ γλώσσα τῶν Θρακῶν ἔλαβε σὺν τῇ φορᾷ τῶν χρόνων τροπὴν τινα ἐπὶ τὸ Ῥωμαϊκώτερον, καὶ τοι συνέβησαν πρὸς τὰς πέρας τοῦ Αἴμου ἀνατολικῆς χώρας ἀναρίθμητοι στάσεις καὶ ἐρημώσεις, οὐδὲν ἦττον ἡ γλώσσα τῶν Ῥωμάνων τηρεῖ κατὰ τὰς λέξεις καὶ κατὰ τινὰς τύπους ἐναργεστάτην οἰκειώσιν

μετὰ τῆς Ἀλβανικῆς, τοῦ ἀνεπάρου τούτου λευφάνου τῆς Ἰλλυρικῆς διαλέκτου.

Ἄν οἱ πατέρες τῶν Ἑλλήνων εὗρον ἤδη ἐπὶ τῆς νοτίου χερσονήσου (εἰς τὰ ὄρη τῆς Ἡπείρου καὶ εἰς τὰ πεδία τῆς Θεσσαλίας) καὶ ἐπὶ τῆς Πελοποννήσου παλαιότερους τινὰς κατοίκους, δὲν δύναμεθα ν' ἀρνηθῶμεν τοῦτο μετ' ἀπολύτου ὀριστικότητος. Ὁρεῖλομεν ὅμως νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι οὐχὶ μόνον οὐδὲν βέβαιον ἔχουσ μὴ Ἑλλήνων κατοίκων διασώθη κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους — ἐξαιρουμένων ἰσως τοπικῶν τινῶν ὀνομάτων ἐμφανόντων ξενοφυῆ χαρακτῆρα — ἀλλ' ὅτι καὶ ἡ ἑλληνικὴ γλώσσα αὐτὴ οὐδὲν προσεκτίσαστο στοιχεῖον, ἐπιδεικνύον ξένην ἐπίρροισιν v.

Κατὰ τὴν ἐντεχνον λοιπὸν τὰύτην ἀρίστην τοῦ σοφοῦ Δυγκέρου, οἱ πατέρες τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ἰταλῶν, ὑπάγονται εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν φυλὴν, ἥτις ἐξορμήσασα ἐκ τοῦ ὀροπεδίου τοῦ Ἰρᾶ (Hindu-Khu) ἢ ὡς διατείνεται ὁ ἐσχάτως περὶ Ῥωμαϊκῆς ἀρχαιολογίας συγγραφέας Λάγγιος (1), ἐκ τῆς πρὸς δυσμᾶς τῶν Ὑμολαίων ὑρέων χώρας εἰσῆλθεν εἰς τὸ ἀνατολικομεσημβρινὸν τῆς εὐρωπαϊκῆς Ἡπείρου τμήμα, καὶ ἐκρηπιδώσεν, οὕτως εἰπεῖν, τὸν ἰνδο-γερμανικὸν τοῦ ἀνθρώπινου γένους κλάδον. Ἀλλὰ τίνι τρόπῳ ἂ ἐπέσκατος οὗτος λαὸς καίτοι κομίζων μεθ' ἐαυτοῦ ἀρχαῖς τινὰς πολιτισμοῦ, ἠρᾶνίσθη ἐκ τοῦ ἐδάφους τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἰταλίας, οὐδὲν ἐγκαταλιπὼν ἔχνος τῆς ἐαυτοῦ ὑπάρξεως; Δυσὶν θάτερον ἢ ἡ μετοικεσία τῶν Ἀρίων ἐστὶν αὐτόχρημα μυθιστορικὴ, ἢ ἀληθῶς οἱ Ἄριοι κατέλαβον τὴν Ἑλλάδα ἂν τῶντι, ὡς ὀρθῶς διαβεβαιῶσι ὁ Δύγκερους, οἱ Ἄριοι οὐδὲν ἀρῆξαν ἔχνος εἰς τὴν Ἑλλάδα, τότε πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ὁ ἀσιατικὸς οὗτος λαὸς, συγκείμενος ἰσως ἐξ εὐαριθμοῦ τινὸς ομάδος, ὑπέκυψε καὶ προσωκειώθη εἰς τὸν ἐθνικὸν χαρακτῆρα τῶν αὐτοχθόνων τῆς Ἑλλάδος οἰκητῶν οἵτινες πάντως ὑπερέσχον αὐτὸν κατὰ τε τὴν δύναμιν καὶ τὸν πολιτισμόν. Ἀλλ' οὕτω δὲ ἀποφαινόμενοι ὁμολογοῦμεν τὴν ἀμύγη τοῦ Ἑλληνισμοῦ διάπλασιν.

ὑπάρχουσιν, ἄλλως τε, καὶ ἕτεραι ἐνστάσεις κατὰ τῆς καινοφανοῦς ταύτης δοξασίας. Καὶ πρὸ πάντων ἀγνοεῖται ἂν ἡ πατρίς τῶν Ἀρίων ἦν ἡ εὐοικὸς ἐκαίνη ζενδικὴ Ἀρία περὶ ἧς λαλεῖ ὁ γεωγράφος (Στράβων Β. 338 Κορ.) καὶ ἥτις ἀναλογεῖ πρὸς τὸ ἀφγανικὸν χανάτον τοῦ Ἐράτ (2) ἢ ἡ Ἀρία τῆς Ἰνδικῆς ἥτις κατὰ τὸν Ἀλλίγγιον (3) καλεῖται σήμερον Kasehmyr. Οὐδὲ νομίζομεν ὅτι ἡ Ἀρία ἀπετέλει δῆθεν τὸ δυτικὸν ὀροπέδιον τῆς Ἀσίας ὅπερ ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἰρᾶν (ἐκ τῆς ζενδικῆς

(1) Römische Alterthümer. Berlin 1836 σελ. 41.

(2) Opz Freinsheim πρὸς Κουρτίω ἐκδ. Letellier σελ. 268· Ἡρόδοτος Γ'. 93. καὶ Ζ'. 62 Bähr καὶ ἐξαιρέτως τὸν πρὸς μικροῦ ἀποδιδόντα Ἀμυρᾶν εἰς τὰ Βανναία Χρονικά φυλ. 49 σελ. 21.

(3) Halling. Annall. Vienna. 63 σελ. 152 καὶ Pott. Etymoll. Forschungg. σελ. 70.

λέξεως Erman ή Ierman) συμπεριλαμβάνουν άπχ-
σαν την σημερινήν Περσίαν καί Αφγανιστάνην (Α-
ριανήν) καί διαρκείτο υπό της περιπότου των Α-
χιμενιδών δυναστείας. Καί τυγχάνει μὲν άποδα-
δειγμένον υπό των περί Ινδικῆς αρχαιολογίας δια-
πραγματευσαμένων ότι οί Άριοι προείχον των έν

τῇ Ινδία, κατὰ την επιστημότητα καί την
εὐγένειαν, ἀλλ' οὐδέν ἦτον ὑπάρχει θετικόν ότι
τὸ ὄνομα καί ἡ ιστορικὴ αὐτῶν σπουδαιότης το-
σοῦτον πρωίμως συνκαταβέσθησαν ὥστε οὐδέν περί
αὐτῶν ἀκριβὲς διατώθη.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΘΕΡΕΙΑΝΟΣ.

Ναὸς Ἰσιδος.

ΟΛΙΓΑ ΤΙΝΑ ΠΕΡΙ ΠΟΜΠΗΙΑΣ.

(Ἰδε φυλλάδ. 167. σελ. 515. Τίτλος.)

—000—

Περιεργότατα εἰσὶν ἐν γένει τὰ οἰκοδομήματα
τῆς Πομπηίας, διότι ἐξ αὐτῶν μνησθόμεν καί τὰς
ἐξῆς των κατοίκων τῆς πόλεως. Ὅπισθεν βρύττως
κειμένη παρὰ τὴν γωνίαν οὐδοῦ, ὑπῆρχεν, ὡς ἐξά-
γεται ἐκ τῆς προγραφῆς, καπηλαίον. Ἦτο δὲ θερ-
μοπώδιον, ἢ, ὡς λέγομεν σήμερον, καφρανεῖον
ἐν ᾧ ἐπωλοῦντο ποτὰ θερμὰ, ὡς φέρ' εἰπεῖν οἶνος,
ὕδρομελι κλπ. Τὸ ἐμμελὲς αὐτοῦ εἶναι στενωτότατον
οἱ προσερχόμενοι ὅμως τότε εἰς τὰ καπηλαία δὲν
ἐκάθοντο ἐντὸς αὐτῶν, ὅπως ἡμεῖς σήμερον· ἀλλὰ
πλησιάζοντες εἰς τὴν τράπεζαν τοῦ καπηλοῦ ἐρό-
φουν ἐπὶ ποδῶς τὸ θερμὸν καί ἀνεχώρουν. Τοῦτ' αὐτὸ
εἴνεται καί εἰς πάντα τὰ ἐργαστήρια· ὁ μὲν ἐργο-
στασιάρχης ἔμενεν ἐντὸς, οἱ δὲ ἀγροασταὶ ἐκτὸς
αὐτῶν. Εἰς αὐτὸ μόνον εἶχον θαλάμους πρὸς
τὸ ὅπισθεν μέρος ἢ ἄνω αὐτῶν. Συνειθίζοντο δὲ
ὡς καί σήμερον, αἱ συμβολικαὶ προγραφαί. Διδά-
σκαλός τις, παραδείγματός χάριν, παρίστανε τὸ
ἐπαγγελμὰ του διὰ παιδωνοῦ μαστίζοντος πι-
δίων καθήμενον ἐπὶ των ὤμων συμμαθητοῦ του.
Ὁ τρόπος αὗτος, ὅστις ὀλίγον ἐνίσχυε τὸν ζῆ-
λον των νέων πρὸς τὰ γράμματα, δὲν ἐρόειζε,

φαίνεται, τὰς μητέρας. Ἀλλὰ καί ἄλλου τινὸς
διδασκάλου, τὸ ὄνομα Βαλεντίνου, ἡ προγραφὴ εἶναι
ἄξιον μνήμης. Πρὸς τὴν ἀκρὰν τῆς ἀγορᾶς ὑπῆρχε
σχολαίον δημόσιον διευθυνόμενον ὑπὸ τοῦ Βέρνυ,
ὅστις, κατὰ τὴν γενικὴν σχεδὸν συνήθειαν των πο-
λιτῶν τῆς Πομπηίας, ἀνέθεσεν ἐκυτὸν καί τοὺς
μαθητὰς αὐτοῦ (cum discipulis suis) εἰς τὴν
προστασίαν τοῦ ἀρχόντος. Ὁ Βαλεντίνος, θέλων
να ἀνταγωνισθῇ πρὸς τὸν Βέρνυ, ἐκόλλησεν ἀγγε-
λίαν ἀπέναντι τοῦ σχολείου τούτου, ἐπὶ τετραγώνου
προσδιορισμένου εἰς ἐπίθεσιν των δημοσίων καί
ιδιωτικῶν ἀγγελιῶν, καί ὀνομαζομένου Λεύκωμα
(album). Ἐπικαλεῖται δὲ καί αὐτὸς ὑπὲρ τε ἐκυ-
τοῦ καί των μαθητῶν τὴν προστασίαν των δύο δη-
μάρχων. Ἀλλ' εἰ καί ἀκριβὲς περί τὴν ἐκπλή-
ρωσιν τοῦ πρὸς τὴν δημοτικὴν ἀρχὴν καθέκοντος,
δὲν ἦτο ὅμως καί πρὸς τὴν σύνταξιν· διότι ἀντὶ
discipulis suis, γράφει cum discipulis suos. Ὁ
σολοικισμὸς οὗτος παραπέμπει εἰς τὴν ἀθηνασίαν
τὴν μνήμην τοῦ σοφοῦ διδασκάλου.

Ἰδού καί ἕτερον παράδειγμα·

Διδάσκαλός τις μονομαχίας, ἵνα προφυλάξῃ τὴν
ἀγγελίαν αὐτοῦ ἀπὸ των ἐπιδρομῶν των ἀτίκτων
παιδίων προσέγραψε τὰς λέξεις τούτας· abiat (ha-
beat) Venere Pompeiana iradano qui hoc
laserit. Ἦτοι « ἡ ὀργὴ τῆς Ἀφροδίτης, προσ-
τάτιδος τῆς Πομπηίας, ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ βλά-
ψοντος τὴν προγραφὴν ταύτην ». Ἀλλ' αὐτοῦ,